

Ožn yuu, kanná wewé

Ažn fɔtɔn nukún
enè tó ozosun
oxwè 2022 tɔn
gbe wè
wexɔmèxwe yóyó
bé to Benèto mè.
Mitó Salimane
KARIMÙ é no
kpénukún

Mitó Salimane KARIMÙ

wexɔmè doko tɔn

lě xó go dɔ̀xó hlán mɛtru lě, wexɔmèví lɛ kpo mɛjitó lɛ kpo. To kpo kpo mè é byó dɔ̀ mɛdɔkpó dɔkpó ní kpénukún azɔn'é tɔn go ganjí na awubo ní dó tin na nuyiwa lě to oxwè éxe jí. É dókpa dɔ̀ alogó acèkpikpa otògán Patrice Talon tɔn ma na hwèdo mɛdɛkpekpe to alixo éne jí.

Xóta lě :

- ⇒ Ozñ yuu, kanná wewé.....1, 2
- ⇒ Avaligbe mítɔn ma nyí xóxó ló.....3
- ⇒ Gigo ná mɛkplɔntó ce lě.....4
- ⇒ Ménu ka wè nyí mɛtrú?.....5
- ⇒ Oxokún wexɔmè tɔn lě.....5
- ⇒ Bé hùnsi sɔgan nyí akòwe ?.....1,6,7
- ⇒ Tólivíné7
- ⇒ A mò mudé hun dù.....8

Bé hùnsi sɔgan nyí akòwe ?

Hùnsi Hónvúgàn Èmè̀tɔnu ma gble, hùnxó dɔ̀ tɛ wè nyí nukòntó ná vòdúnklúnò lě to Xènye. Ewu wè só nyí bòdegotó ná vòdúnnò Agbomè-Kalaví tɔn lě. É túnmo ná mí dɔ̀ ahè wè émi ko nyí xóxó hwèkpó vòdún dɔ̀ jè ota ná émi to oxwè fɔtɔn nukún ene dyé (2003).

Hónvúgàn Èmè̀tɔnu ma gble...

Avaligbe

Vító kpó vino lě kpó ko jè zònlín jí. Ye ko só bé okànxixo ná yòkpó le nidó nyí nu. Ye ná nyà akwé gbé, boná tò núsísó. Ye ná xò azónwanú l3 boná sù wexòmèkwé. Mówè òuòu kpó nunu kpó dó ná sògbe ná oví lólè. Mejító le no gbijà ná jìjoxo kpó awadacòmèjí ovi le tòn kpó. Amlòmádó, lènkpón, wezun lě hwenu mí te. Yísrójínino kpó nuxwedò kpó ko sò kpàn.

Eté ka we jèxó? Oví ná nyí nu dándàn.

Mètru lě lósú kpó nukòntó wexòmè tòn lě kpó to tito tènme-tènme lě bayi ná oxwè ló ní nyí òagbe, bo nyí awubo, òudeji kpó ayáje kpó ná yewu mekpó. Nukúndìdó òagbe wè. Otogán le sòn dokò káká yi aga ko wlé-awú ná nuyiwa okplón kpó nunywéyíyí tòn lólèkpó ní dó nò

Mètru nyònu

linsin-linsin. É wa kpò omè òokpó-òokpó ní wà azón ètòn òó gànme, òó dódójí, bo ma hèn afòn òó tò ná nukònyiyi kpali blò. Bé acekpikpa ka to gbèsisòmè nadó gblòndó hudó mètru lě tòn ya ? Oxókanbyó wè. Òó jè òìn, ye sogan òó tògán Patrice Talon kpó mitó ètòn lě kpó to azón yetòn wà. Amó, é gbé só kpò lilón ètòn òokpó. To ga enu, mí ma jrò xomègblé ná mekplóntó le. Yé ní ma òikè okú ajiji, onumamòdu kpó awuvé òé wayi lě ní só gòwá blò. Tufé-tufé awonijé ná adangbomè alòkpa òékpékpé e sogan hèn awakàn kú ná mètru lě ní só wá blò. Gbetó yló òó ní òú axólú tò xogbe kpó zinzán otònkún le tòn mè. Nudaòò kavi mansìn kòn do mekplóntó le go ni jo-agò kpéte sòn walo lě mè to Benèto mè. Okpa ma òe kpó ogoyiyí glànglàn kpó ni òín fidé gbòn tò òìn lò. Ye ní gò-akwé ná mètru lě ní dó vò bo wà azón yetòn ma kú adò to ná ye azón gòdò.

Ozosun 2022 - N°2.

Avaligbe míton ma nyí xóxó ló

Éxe gbònvò kpéte ná dǎ ko wáyí dáyí. To xóxóhwenu, **avali sín ogbe** dǎ wε yé te bo dǎ Avaligbe. Amó mítón wè nyí **avà li ogbè**.

Eté dǎ wε oxókún avaligbe yóyó ló te tawùn ?

Avivahún kavi avahún mè wè mí cán són. Ohunvǎ nuwiwa hwenu wè avivahún no dó gbè tò Sétò kanmè tayidì Xevye. Tò xóxóhwenu, tomèxolú wè no ná gbè hwεkpó é dǎ no tón. Hwεkpó mi dǎnyí ná xóláwema míton, mí ko dǐndò ná oxókún e mí yi ló hwé. To hwenenu, mí mò otòmexó dǎle bo yé túnmo ná mí dǎ avivahún ma no tón akplà. É nma só nó nò jehon nu tata. Medǎján ma ka só no xòhún ló. Omè cícán dǎle to oxwéta dǎle gbe wè nò xohún ló. Mè enelǎ dǎ ná mòdo ná ohùn gánjí boná yísè. Avaja kavi azava gló wè ye no té ohún ló dǎ bo dono xò. Ní avahún dǎnú to fidé otò wè nó dró wá kpón. Éne wè zón bo mí dǎ ní ava li ogbe kavi ní ava dógbè tò fidé bo ogàn bǎ d'égó, é ma to na hwè dǎ otó dǎ mè. Nadó ná xya étón wε zón bǎ dǎle ogàn

vinò ton bo dó nyikó ló go. Tò linlen míton mè, Xévye kpó Sétò kpó ma tò vò ná Xǎgbónu kpó gungbe kavi huñgbe kpó gbá. Dǎ etéwutu ? Tò otánwéma lǎ mè, hwεkpó Zocedǎgbè ná dó jè agbàn dǎ Xǎgbonu, éwo kpó zǎnxetó étón lǎkpo gbòn fidéle tayidì Xevye kpó Agègé kpó. Fí énelǎ wè ye nò xò avahún tè bo no dó gungbe tè to egbǎ dǐn. É bayi dǎ nǎvi-nǎvi wè mí nyí dǎndàn bo medǎ ma singan klán.

Enegodo, dǎ dǎ medǎ kpaa ma sogán fón dǎ émi nyí xolátó kavi bo kàn nudǎján dǎ é nyí xóláwema, bo wè avahún ma nó tón gidi-gidi dǎ niyén. Dǎ avahún no yló otò dǎ, mó dǎkpoló wè xóláwema mítón ná kplí agùn dǎ. Otò wè ná no dró wá xya to Gbèdotó nyíko mè. Dǎ azón e ná wa mite bayi nukúnhuhun ayihón ló ton na omè lǎkpo.

Avaligbe

Gigo ná mèkplontó ce lě

Ogbe nuywé kplónmètó ðaxo awe tò awu-wle nađó yì gbojé són azon sí. Yewu lě we nyí međaxó Flavien Gbetó kपो Médard Dominique Bađa kपो. Metru awè exe lě wazon to wexome alavo Agbome-Kalavi ton káká jèdin. Gbòn nuyiwa yeton lě gblame, mesusu nyiwán ná ogbèxo bo kplón. Ogán kपो azonví kपो susu tin to ogbè lo mè kpa a to egbe din bo ko gbòn alɔ yewu lě ton mè, to wexomè cencenme ton kavi to alavo ló. Owekún lě,

Metrugan Flavien Gbetó

ogbesén lě, oxózedagun nunnywé, meyugbesén lě, flansegbesén lě, kपो onú tenme-tenme ðevo lě kपो wè ye no kplón mè. Yewu awè ló lě ko nyi nukontó ná azonkpa susu to wekplonmè lixojí. Bé to azan madin-madin mè ðin, ye ná fòn ohwé mimlín ðayi bo ná go je mejitó yeton lě kपो hennu yeton lě kपो sín acè mè. Bo un zon-d'égo bo byó gbojé ðagbe na yě, ðò ye ní kudó tađagbe bo kudó tukla magbokɔ miwu oví yeto lě ton.

Charles Dosú LIGAN

Metrugan M.D. Bađa

Ozosun 2022 - N°2.

Ménu ka wè nyí mètrù ?

Mètru lě ñoná flin ñò azõn émiton nyí ñedovo ñokpó titewungbe. Ye ma ño ñe alosugbó kpò dó ño ñù wõ. Mèsinsènzõn, ogbèzõn wè é nyi bo ye tò wiwa. Onú ñagbe ñê gbetó wa to ayihón mè wè ñò ñekúnnu ní ná mè. Mètruzõn tayiqlì ogbèzãn meton yí ñó sán-avó ná otò blebu, mèkplóntó lè ñoná wa onu ñê kpégàn bo kùnkplá nukònyiyi ayihón ló ton. Ní omè ñékpékpé tē nyí otògán, ñémènu, ñòtòògán, ohwèdótó, ajótó, azõngán alòkpa ñé, kavi akwenuwató ñaxó, é ma nyí to mètru mèvo. Mètru yatónò ló jánwè zón bo onú do nyí mõ. Nunyowa, amlòmádó, awuvé éton lě jánwē to mõ nyí.

Mètru kpó wexwèví lè kpó

Ye ma ñoná kpón ñò gánkwé, nutindó alòkpa alòkpa kavi é ko ñugan bo onu ko nyó ná émi boná dovó

mèdèján. Nusísí kpligidi wē nyí mètru. To linlèn nunywetó ñéle ton mè, Mawu Gbedótó sìn tenmè wè mèkplóntó lè tē to ayigba jí. É ño wá jò, bo ní ye tē to axwaji, ye ma ño kpón ye dè. Bé é ka jè ñò ye ní ño gbéko memòkoton lě go ? Ehéo ! Cénwún ! Lálá ! É ma soḡbè. Mètrù ma nyí omè votó ñé. ñocenò wè mètru. Adavo mē e ma mòdoná lè. Acè ñé mètru dó mè jí wē ño ño ota ná mè. É nyi xwèdútó kpó ma nyí kpó avanwún. Enewutu, ñakpató ní kpayido otókàn. Bo un ño bayí ñó flin hwé./-

kpõn oxokún wexwè tøn éxe lě

- ⇒ ohwé mimlín : craie
- ⇒ atè kpèví : ardoise
- ⇒ atègbõ : tableau
- ⇒ mètru : enseignant
- ⇒ mè tru azónjikpotó : inspecteur de l'enseignement
- ⇒ mèkplóntó : éducateur/ fomateur
- ⇒ wexwè : école
- ⇒ Wexwèxwe : année académique
- ⇒ wekantín : écritoire
- ⇒ wekantín aminò : stylo à bille
- ⇒ oxuzenú : traceur (règle).

Avaligbe

Bé hùnsi sogan nyí akòwe ?

Hùnsi Hónvùgàn Emètònu ma gble, hùnxó dọ̀ tẹ̀ wẹ̀ nyí nukòntó ná vòdúnklúnò lě̀ to Xènye. Ewu wẹ̀ só nyí bòdegotó ná vòdúnnò Agbomè-Kalaví tòn lě̀. É túnmo ná mí dọ̀ ahè wẹ̀ émi ko nyí xóxó hwèkpó vòdún dọ̀ jẹ̀ ota ná émi to oxwè fòtòn nùkún ene dyé (2003).

Été ka wẹ̀ jẹ̀ xó ?

Mèdẹ̀ ma hèn vòdún ètòn Gbàngán Loko Xènye tón kpón to ohén ètòn nu. Mí ma sogan dọ̀ oxó lólèkpó to fí. Amó, hwenu ofá dó dẹ̀ dawè ló, mètru wexo dokò tòn wẹ̀ é nyí to Xènye. To hwenenu, mèdèkpékpé ma só tò vòdún ló hèn bà. Mèdẹ̀ sogan hèn lě̀ kpó gbé. Ofá ma só cán mèdẹ̀. Gbàngán Loko ló ka nyí vòdún dọ̀kpó akan dẹ̀ no byó axólúxwé to Xènye tò nuwiwa hwenu. Mèmésúnu DÉWA Léon ka nyi kosì to hwenenu.

Ḍẹ̀ oxó jẹ̀ agùn, é denu bo dọ̀ : “mèdẹ̀ gbé, mèdẹ̀ gbé ma nò nò agùnmè bo no dán. Ní é gló, oxwéta émitòn menu dẹ̀ na hèn vòdún ló”. Mèxó lẹ̀ yìkpá, bo té ofá. Ogbeta ló tón dọ̀ mèmésúnu éxe ma só singan nyí ahè ba. Ḍé vòdún je ota ní èn dọ̀ ní en. To axóluzónwató ètòn kòli, é ma sogan jó azón dó.

Bé ye sogan nyí hùnsi bosó w'azón ?

Nukòntó wẹ̀ é só nyí tò wéxòmè Xènye Zungo tòn tò ojré ló mè. É nò hùnkpamè ná osùn atòn. Tò hùnsi kpòkpò ètòn hwenu, é no tón sòn hùnkpamè afónnu tẹ̀gbe bono yì wéxòmè. Ní tintón sín ogàn xò, é no gòyi hùnkpamè káká bo ojré ló fó.

Ozosun 2022 - N°2.

Bé sòn oxwè 19 dye wè Memesúnu DÉWA Léon lézùn vòdúnsì bo nyí Gbàngán Loko hèntó kavi. Hùnsì nyikó ètòn wè nyí Hónvúgàn Èmètonú ma gble, hùnxó dọ tẹ.

Tò Xènyè kànmè, éwò wè zé numesen lě sín oxwè (10 janvier) dọ tẹ. Són oxwè cyantòn dye (2014) é ko to azón sín gbojé daxõ mè.

Ovinyonnu ètòn awe só nyí hùnsì. Amó yewu mè awe lěkpó wè nyí wexòmèví gánjí bo to nukòn yì tò owékpíkplón mè. É doxyá dọ bowlé ná hwendomenú lè ma hèn afò dọtè ná wexòmeyiyi kavi ná azónkpikplón tayiqi dẹ mèdélé nò bayi dọ kavi bo nò lèn dọ to xóxóhwenu.

Nunywén klewún

Tólivíné

Otò dé wè bo ye ma nò yí onyí ètòn. Yòkpó lè ná yì otò ló mè. Mèxó dọkpó dọ ná yě dọ ní yé jéyi otò ló mè, yé ní ma yí onyí ètòn kpali kpali blõ.

Azán sògbe bo yé jè otò ló mè. To filó, onú yóyó lè kédé wè ye nò mò. Ye ma só nò jètuklá ba. Akwé tīn, oví tīn . . . gbemènú lè sukpó lézùn yóyó to nukún yetòn mè. Ye ma só kpé osù ló go ba. Mè tíntán yí onyí otò ló tòn bo jíé dọ otò é mè ye tónsón gò. Hwenu e é yí onyí otò ló tòn gódo, é kú. Mè awetó dọ bé nyikó tata ná hù wè ya ? É ma sez afò bo kú. Omè dọkpó dẹ kpò dọ Mawu bayí bo émi ma dọ mó. Ha dọkpó é só kú. Ènè wè zón ní mèxó dọxó ná mè ye nínó sè. É ma nyí onu lèkpó wè ye nò yí.

Justin Bokó

*Ogbènunywékplónvi oxò awetó mè tòn
Wexómè alavò Agbómè Kalaví*

CIReLICA & Les Editions
AZIZAXO

01 BP 2999 Porto-Novo

Téléphone : 00 229 958 303 10

Messagerie :

dr.ligancharles@gmail.com

Force et pouvoir aux langues et cultures autochtones d'Afrique

Zangbetó kpakliyawu

À mò nuqé hun d̀ù
À mò nuqé hun wa ééé
Vodún è é ɔ lo, vodún ló galá dín

À mò nuqé hun d̀ù
À mò nuqé hun wa ééé
Vodún è é ɔ lo, vodún ló galá dín

Ye datú dé é ma gán d̀ì
Ye ɔbõ dé é ma ná d̀ì
Yehwèsì vodún è é ɔ lò,
vodún ló galá dín

Ye datú dé é ma gán d̀ì
Ye ɔbõ dé é ma ná d̀ì
Yehwèsì vodún è è é ɔ lò, vodún
ló galá dín...

Sagbohan Danialu

Ajogan